STAP 7

ONDERZOEK DOEN VOOR JE BOEK

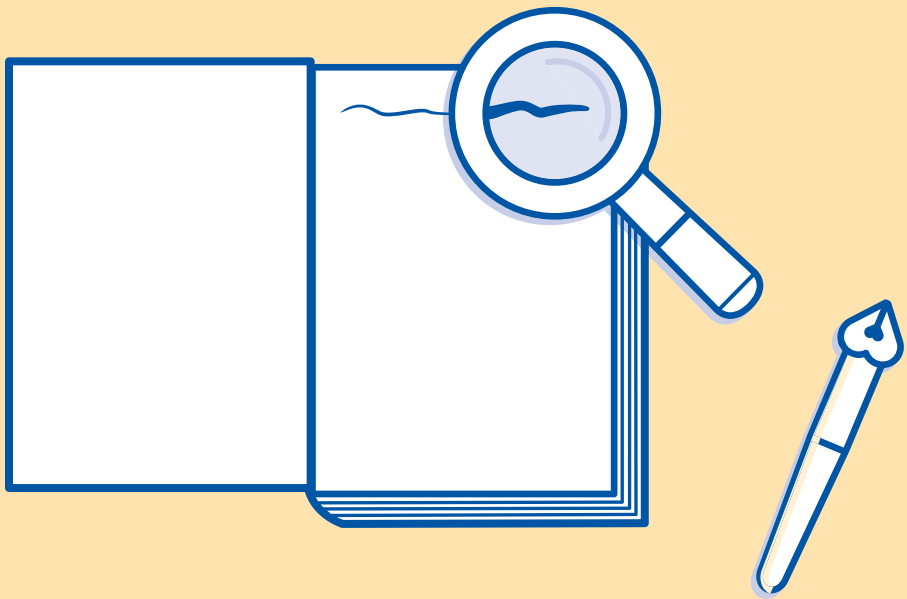

‘IK BESTEED VEEL TIJD
AAN MIJN PERSONAGES.

IK BEGIN MET EEN SOLLICITATIEFORMULIER
DAT IK ZELF WAT HEB UITGEBREID.

DAT VUL IK IN EN OP DIE MANIER
DWING IK MEZELF OM NA TE DENKEN
OVER MIJN PERSONAGES.

ALS IK GELUK HEB, VIND IK EEN
FOTO VAN MIJN HOOFDPERSONAGE
IN EEN TIJDSCHRIFT.

ZO BEKIJK IK HONDERDEN PLAATJES
OM EEN AFBEELDING TE VINDEN
VAN ALLE PERSONAGES EN VAN
HUN WONINGEN’

— WALTER DEAN MYERS

WAAR BEN JE MET JOUW BOEK?

Je wilt een boek schrijven waarin een wereld voorkomt die je niet uit eigen ervaring kent. Je hoofdpersonage werkt voor de Geheime Dienst. Ze is grootmoeder van een talrijk gezin. Ze is ontdekkingsreizigster in de negentiende eeuw. Je hoofdpersonage heeft een bijna-doodervaring gehad. Of hij is chef-kok in een vijfsterrenrestaurant. Op geen van deze gebieden heb je zelf ooit iets meegemaakt. Betekent dat dan ook dat je er niet over kunt schrijven?

In het algemeen is het aan te raden om dicht bij je eigen ervaringswereld te blijven. Maar een onbekendere wereld kan je zó sterk fascineren of aanspreken dat je er wel over móet schrijven. En bij voldoende affiniteit gaat een bepaalde ervaringswereld vanzelf deel uitmaken van jouw ervaringen, ook als je die zelf niet letterlijk zo hebt meegemaakt. In dat geval zal je te rade moeten gaan bij de kennis en ervaringen van anderen. Om je in te leven in de wereld van je personage. Om meer te weten te komen over de details waar hij dagelijks mee te maken krijgt. Maar ook om inspiratie op te doen aan de hand van de specifieke gegevens van zijn wereld.

Waar vind je die informatie? Hoe maak je gebruik van dat 'tweedehands' materiaal? Hoeveel onderzoek heb je nodig? Wanneer moet je gaan schrijven? Hoe verwerk je de soms droge feiten tot proza? Hoe dicht blijf je bij de feiten? Op deze vragen en meer vind je antwoord in *Stap 7: onderzoek doen voor je boek*.

WAAROM DOE JE ONDERZOEK?

Er zijn schrijvers die nadrukkelijk gebruikmaken van het werkveld waarin ze zijn opgeleid en werkzaam zijn. Tess Gerritsen is daar een goed voorbeeld van. Als patholoog-anatoom heeft ze spannende thrillers geschreven waarin het werk en de beleving van patholoog-anatoom Jane Isles centraal staan. Daarnaast besteedt ze ook aandacht aan de vrouwelijke beleving en komen er herkenbare elementen in haar verhalen voor over het combineren van werk en gezin. Zo wordt rechercheur Rizzoli, onder invloed van zwangerschapshormonen, op het hoogtepunt van spanning de spreekwoordelijke leeuwin die haar jong beschermt.

In haar boeken zorgen allerlei concrete details uit die specifieke belevingswereld ervoor dat haar verhalen overtuigend en spannend zijn. Maar ook zonder de wereld waarin je verhaal zich afspeelt uit eigen ervaring te kennen kun je een prima roman schrijven. Alleen zul je dan wel op onderzoek moeten gaan.

SCHRIJFOEFENING 7A *pagina 148*
Zet een wekker en maak gedurende drie minuten een lijstje.

Welke werelden spreken tot je verbeelding? Over welke gebieden, werkvelden of ervaringen zou jij nog altijd een boek willen schrijven?

Denk er niet te lang over na en houd je pen in beweging. Schrijf zoals je dat zou doen als je losschrijft. Schrijf elke belevingswereld die er in je opkomt. Het geeft niet hoe exotisch of onbereikbaar ze misschien lijken. (Zie *Stap 1: beginnen met schrijven*.)

VERSCHILLENDE BRONNEN

Voor het schrijven van een boek zijn verschillende uitgangspunten mogelijk. De bronnen waaruit je put, hangen samen met het uitgangspunt van je boek. En met je benadering als schrijver. Met hoe jij als schrijver naar de wereld kijkt.

Leg je de nadruk op het innerlijk leven van je hoofdpersonages? Leg je de nadruk op de herinnering? Of vind je dat de uiterlijke werkelijkheid de waarheid het best weerspiegelt? Afhankelijk van die factoren zul je uit een of meer van de volgende bronnen putten:

- Het onbewuste, de vijver in je hoofd
- Herinnering
- Waarneming
- Verhalen van anderen.

VERHALEN VAN ANDEREN

De eerste drie bronnen zijn min of meer vanzelfsprekend. Je gebruikt ze waarschijnlijk zonder er echt bij stil te staan. Alleen de kennis en ervaring van anderen vormt een informatiebron die niet voortkomt uit je eigen ervaring en vereist om die reden een extra inspanning, zeg maar een extra vertaalslag. Vandaar dat we die hier apart bespreken.

Droge feiten uit een notarisakte, de etenswaren op een middeleeuws schilderij, gegevens uit de burgerlijke stand of criminaliteitsstatistieken zijn op zich niet spannend om te lezen. Ze moeten vertaald worden in verhalende elementen. Ondanks dat kan het raadplegen van die tweedehandservaringen een verrijking zijn voor het verhaal dat je wilt schrijven.

Zoals we net al zagen, is het plegen van vooronderzoek soms noodzakelijk, omdat je simpelweg niet genoeg weet over het terrein waarop je verhaal zich afspeelt. Maar naast het opdoen van meer kennis en weetjes, valt er nog veel meer uit onderzoek te halen.

Kleur door authentieke gegevens Niets maakt een verhaal zo authentiek als de concrete gegevens en weetjes uit een speciaal vakgebied of een specifieke ervaringswereld. Alleen een echte stroper weet dat je fazanten kunt lokken door anijszaad te strooien. (Denk hierbij aan *Daantje de wereldkampioen* van Roald Dahl.) Alleen een garagehouder weet hoe je de kilometerteller kunt bijstellen. Een visvrouw weet precies waar ze op moet letten als ze vis inkoopt. Een parfumeur weet welke processen er nodig zijn om geur uit planten of andere grondstoffen los te maken. (*Het Parfum* van Patrick Süskind.)

Door dergelijke kennis en handelingen concreet te beschrijven geef je je verhaal meteen geloofwaardigheid en wordt je personage er een van vlees en bloed. Als schrijver ben je in één klap geloofwaardig voor je lezer.

Leef je in door onderzoek Hoe meer je weet over de wereld waarin je personage leeft en werkt, des te beter kun je je inleven in zijn gedachten en gevoelens. En des te verder kristalliseert je personage zich uit. Want hoe is het om als leerling-smid in en smederij te werken? Moet hij wennen aan de hitte? Wat doet hij om die hitte te kunnen verdragen? Waar heeft hij last van na een dag werken? Wist je dat professionele koks last hebben van uitslag in hun kruis door de extreme hitte en vochtigheid in een drukke keuken? En wat is de eerste zorg als je alleen op een eiland komt te leven? Wat doet een dakloze om zijn spullen niet kwijt te raken terwijl hij slaapt? Hoeveel is een sigaret waard in een krijgsgevangenkamp? Waar vind je water in de woestijn?

Als schrijver moet je je, net als een acteur, in eerste instantie zo goed mogelijk in zien te leven in je personages en in hun dagelijkse omstandigheden. Het zijn juist die dagelijkse details die je inzicht geven in wie je personage is en waar hij of zij op dagelijkse basis mee te maken heeft.

Onderzoek als inspiratiebron Door de concrete levensomstandigheden ontstaan al snel ideeën voor je eerste scènes. Je verhaallijn wordt ineens veel concreter als je weet dat je hoofdpersonage stierf op een hete zomerdag, in een hemelbed. Als je weet hoe zijn slaapkamer eruitzag in zijn zeventiende-eeuws paleis, kun je je al meteen meer voorstellen bij die gebeurtenis. Hoe de stappen klonken van het personeel op de gangen. Hoe bedompt de lucht was, of hoe tochtig.

Onderzoek helpt je aan de concrete omstandigheden en daarmee aan je eerste beelden. Het zet je verbeelding in werking en soms rollen de eerste fragmenten zo uit je pen of toetsenbord.

THEMA KIEZEN

Ook de allereerste keuze van waar je boek over moet gaan, valt onder de onderzoeksfase. En juist door rond te neuzen op internet of in allerlei boeken kun je steeds preciezer inzoomen en tot de keuze van een thema komen. Hoe meer je ontdekt over de wereld waarin je hoofdpersonage moet overleven, des te verder je je verhaal kunt inperken.

Veel schrijvers vinden die beperking aanvankelijk moeilijk. Je sluit immers al die prachtige andere mogelijkheden voorgoed uit. Maar gaandeweg ontdek je dat, naarmate je keuzes steeds concreter worden, er zich nieuwe werelden van verbeelding openen. Juist omdat de omstandigheden beperkter worden, worden ze ook concreter en komen ze je steeds duidelijker voor ogen te staan.

Onderzoek als beperkende factor Elke keuze heeft consequenties voor de lijn van je verhaal. Als je eenmaal besloten hebt dat je hoofdpersonage op 16 februari 1558 geboren wordt, kan de Slag bij Nieuwpoort niet langer het onderwerp zijn in je verhaal. Wees je er dus bewust van waar je het het liefst over wilt hebben. Want als de slag bij Nieuwpoort bij nader inzien toch je favoriete thema is, dan zul je voor een ander geboortejaar van je personage moeten kiezen.

Met elke keuze beperk je de reikwijdte van je verhaal. Dat lijkt in eerste instantie jammer, maar het grote voordeel is dat je verhaal contouren krijgt. De vaagheid verdwijnt en het kan zich steeds duidelijker uitkristalliseren. Daarmee worden de beelden duidelijker en lenen ze zich steeds meer om ook echt geschreven te kunnen worden. Onderzoek helpt je dus ook om je verhaal in te perken tot een duidelijke lijn.

Kies een wereld die je fascineert Je hoeft het dus niet allemaal zelf ervaren te hebben. Wees je echter bewust van wat je echte interesse heeft. Vraag jezelf af waar je grootste fascinatie ligt. Misschien spelen verstandelijke motivaties en emotionele drijfveren door elkaar. Je had bijvoorbeeld eerst bedacht dat je een verhaal wilt schrijven dat zich afspeelt tijdens de val van de muur, maar tegelijkertijd wil je eigenlijk een verhaal schrijven over communicatie.

Als je merkt dat je tijdens je onderzoek vastloopt omdat je verhaal meerdere richtingen op lijkt te willen, maak dan een pas op de plaats. Zet de verschillende thema's en verhaallijnen naast elkaar en maak een keuze. Zet de andere ideeën desnoods opzij voor een volgend boek.

Steeds terugkerende thema's Soms dringen onze eigenlijke thema's zich keer op keer aan ons op en vind je dat maar niks. Je kunt toch immers niet steeds over hetzelfde schrijven? Je moet toch origineel blijven? In tegenstelling tot wat je misschien denkt, zijn er heel wat schrijvers bij wie keer op keer hetzelfde thema in hun werk verschijnt. Bij Bernlef bijvoorbeeld is er vaak sprake van verdwijning, het langzaam uitwissen van het geheugen *(Hersenschimmen),* de verdwijning van personen of het in de vergetelheid raken van gebeurtenissen.

Schaam je dus niet als je niet uitgeschreven raakt over de goldrush in Amerika. Het wil alleen zeggen dat je een krachtige goudmijn in handen hebt.

Wees authentiek In tegenstelling tot wat je misschien denkt, bestaat originaliteit er niet uit dat je steeds iets nieuws schrijft, maar eerder dat je oorspronkelijk bent in wat je schrijft. Ik geloof dat je altijd voor je eigen fascinaties moet kiezen, ongeacht wat in de mode is.

Eigen fascinatie is eigen authenticiteit. Het is de grootste kracht die je als schrijver hebt en hij zorgt ervoor dat je oorspronkelijk bent in wat en hoe je schrijft. Met andere woorden, het zorgt ervoor dat je een eigen toon ontwikkelt en een eigen thematiek. Als dat betekent dat je maar één thema hebt, dan is dat zo. Schrijven betekent immers in de eerste plaats dat je ontdekt wat jouw authentieke thema's zijn. En daar mag je zo eenzijdig in zijn als nodig is. Vaak kom je er pas schrijvend achter wat die thema's zijn en kun je ze niet zomaar even bedenken.

De verzamelfase Het verzamelen van je eerste materiaal is de eerste fase van schrijven. Of het nu het opschrijven is van wat je zelf denkt te weten over een bepaald onderwerp. Of het napluizen van je eigen herinneringen. Of het teruggaan naar een stad en opschrijven wat je er allemaal ziet. Of het tekenen van een plattegrond. Het valt allemaal onder onderzoek.

Voor je te rade gaat bij andermans bronnen, ga altijd eerst bij jezelf na wat je allemaal weet of kent van je gekozen onderwerp. Doe dat op de manier zoals we die besproken hebben in *Stap 1: beginnen met schrijven.* Associeer vrijelijk over je onderwerp, want bijna altijd weet je er meer over dan je voor mogelijk had gehouden.

Zelfonderzoek is ook onderzoek Ook als je een boek schrijft dat gebaseerd is op eigen ervaring, of als je je boek volledig uit je duim zuigt, zal er onderzoek plaatsvinden, zij het minder nadrukkelijk. Om te komen tot een duidelijke verhaallijn is het bijvoorbeeld nodig om voor jezelf te doorgronden welke betekenis bepaalde gebeurtenissen voor jou hebben gehad. Of voor je hoofdpersonage. Zelfanalyse, het nalezen van oude dagboekfragmenten, al schrijvend nadenken over je personage, eigen herinneringen aan een voorval en gebeurtenissen die daarop volgden, dat alles zet de gebeurtenissen in steeds weer een ander licht. Dat alles helpt je om de rode draad voor je verhaal te ontdekken. Losschrijven blijft je eerste gereedschap.

SCHRIJFOEFENING 7B *pagina 149*

Maak een keuze uit een van de werkvelden uit het lijstje dat je hiervoor hebt opgesteld en schrijf minimaal twee pagina's naar aanleiding van de volgende vragen:

- Welke ervaringen horen bij de ervaringswereld waarover je wilt schrijven?
- Welke van die ervaringen heb je zelf ondervonden?
- Welke zijn je nog vreemd?
- Is er een ervaring bij die je in het echt op zou kunnen zoeken?
- Wat moet je daarvoor doen?

WAAR GA JE OP ZOEK?

Als je een eerste inventarisatie hebt gemaakt van je eigen kennis, dan komen daar als vanzelf allerlei vragen uit voort en is het tijd om op zoek te gaan naar goede informatiebronnen.

De meest voor de hand liggende bronnen zijn internet en de bibliotheek. Ze zijn bijna voor iedereen toegankelijk. Via de juiste zoekwoorden vind je via Google.nl al gauw een heleboel gespecialiseerde websites met toepasselijke informatie. Geschiedenisboeken, biologieboeken, vaktijdschriften, kranten, algemene naslagwerken als encyclopedieën en handboeken, maar ook romans kunnen een schat aan informatie opleveren. Zoek in de inhoudsopgaven of in de trefwoordenregisters. Print, kopieer of leen om thuis te bestuderen.

Vertrouw ook op het toeval. Vaak, als je diep in je onderwerp zit, kom je ineens veel meer tegen wat te maken heeft met dat onderwerp. Dit verschijnsel heet synchroniciteit of ook wel serendipiteit. In de psychologie van Carl Jung kun je daar meer over vinden.

Kranten en tijdschriften De grootste kranten en tijdschriften hebben een archief waar je, tegen een kleine vergoeding, allerlei oude artikelen en informatie kunt opvragen. Veel bestanden zijn gedigitaliseerd. Kleinere archieven staan misschien nog op microfiche of op papier. Google, mail of bel voor informatie.

Foto's Foto's bieden een hoop informatie die niet in woorden te vinden is. Waarom zit bijvoorbeeld die vrouw op de derde rij met gebalde vuisten? En wat is dat voorwerp op het tafeltje aan de zijkant? Vaak zijn het juist de ongerijmde dingen, de uitzonderingen op de regel die vragen oproepen en je daardoor op ideeën brengen. Foto's kunnen een sfeer overbrengen of de nuances van een gezichtsuitdrukking. Ga dus op zoek naar foto's, uit de tijd waarin je verhaal zich afspeelt. Zoek in fotoboeken, albums, oude kranten, en fotografiemusea. Zoek ook eens in tweedehandswinkels. Soms hebben ze partijen oude foto's of ansichten liggen die voor jou een kleine schat aan beeldmateriaal betekenen.

Media De grote televisieomroepen hebben een eigen website waar bijna alles te zien is wat er de laatste jaren is uitgezonden. Themakanalen, YouTube, radiouitzendingen. Je kunt het allemaal terughalen en keer op keer bekijken of beluisteren.

Daarnaast bewaart het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid in Hilversum een schat aan oude opnames die oude tijden weer doen herleven. Soms is het horen van de stem van een oude omroeper al genoeg om de hele sfeer van die tijd weer op te roepen.

Maak een afspraak met jezelf om er eens een bezoek te brengen en stel van tevoren een vragen- of themalijst op. Vul die vragenlijst aan als er nieuwe vragen in je opkomen.

Archieven Elke gemeente heeft een archief waarin je alles vindt over inwoners, hun bezittingen en levensgebeurtenissen, zoals geboorte, verhuizing en overlijden. De meeste zijn openbaar en staan gewoon tot je beschikking. Voor andere archieven met wat persoonlijker of gevoeliger materiaal moet je soms aantonen welk belang je hebt bij de gegevens. Bezoek de website voor adressen, openingstijden en eventuele voorwaarden. Kijk of je een afspraak moet maken of er gewoon heen kunt gaan. En stel van tevoren een vragenlijstje op.

Bronnen waar je niet aan denkt Ook bronnen waar je niet meteen aan denkt, kunnen een hoop informatie opleveren. Film- en schilderkunst komen weliswaar voort uit iemands verbeelding, maar ze laten soms juist die sfeer of gemoedstoestand zien van bepaalde taferelen in hun tijd. Ook verbeelden ze soms onmogelijke ervaringen. Zo schilderde de Rus Ilja Repin een vlucht op een vliegend tapijt. Als je voor het schilderij staat, kun je je voorstellen hoe het moet zijn. De suizende lucht, het onvaste gevoel van een wapperend kleed onder je voeten.

Daarnaast hebben de meeste musea een ruimte waar je van alles op kunt zoeken omtrent de schilder en de omstandigheden van zijn tijd. Lopend langs schilderijen kom je soms op de mooiste ideeën. Neem dus een opschrijfboekje mee en ga lekker zitten op de bank in het midden van een zaal van het museum (of in het restaurant) en schrijf.

Interviews Ga allereerst je vrienden en familiekring eens na of er iemand is die je meer zou kunnen vertellen over een bepaald werk of een bepaalde gebeurtenis.

Ook bij belangenorganisaties, vakverenigingen of personeelsverenigingen kun je te rade gaan over de ins en outs van het werk in een bepaald bedrijf en het leven eromheen. Daar kan iemand je misschien vertellen wie er nog aan de draaibank stond voor alles werd geautomatiseerd. Of bij wie je moet zijn om je vragen te stellen. Aarzel niet om iemand te benaderen die je niet kent. Als je mensen vertelt dat je bezig bent met een boek vinden de meesten dat alleen maar interessant. Bovendien vindt bijna iedereen het fijn om over zijn werk te vertellen. Vooral als het over het verleden gaat.
Sla de *Gouden Gids* open bij de sectie beroepen en bedrijven en mail je vragen of bel op. Vraag of je eens langs mag komen om mee te kijken.

Bereid je interview voor door een vragenlijst op te stellen en vraag de persoon of hij er bezwaar tegen heeft als je het gesprek opneemt.

SCHRIJFOEFENING 7C *pagina 151*
Kijk opnieuw naar het ervaringslijstje dat je hiervoor schreef en geef al losschrijvend antwoord op de volgende vragen:
- Welke belevingen kun je niet zomaar opzoeken?
- Welke ervaringen zijn niet na te volgen?
- Ken je mensen die deze ervaringen wel hebben? Of die bekend zijn met die ervaringswereld?
- Wie zijn dat? Ken je zo iemand?
- Waar kun je dergelijke mensen vinden?
- Welke vragen zou je aan hen willen stellen?

Muziek Je denkt er niet meteen aan, maar muziek bergt een hoop andere informatie. Het kan je iets vertellen over de feesten van die tijd. Of over de manier waarop mensen met elkaar omgingen. Een menuet is een heel ander soort dans dan de disco of het stagediven tijdens een popfestival. Het dicteerde een heel andere omgang tussen mannen

en vrouwen dan we nu kennen. Neem eens de tijd en luister naar de muziek waar je personage in zijn tijd naar luisterde. Het vertelt je iets over de gemoedstoestand van je personage.

Reizen Als je verhaal zich in een specifiek land afspeelt, kun je er eigenlijk niet omheen om dat land te bezoeken. Zoek de plekken op die een rol kunnen spelen in je boek. Neem foto's. Houd een reisdagboek bij. Bewaar de plattegrond. Loop op eigen houtje rond, als dat kan. Bivakkeer een middag of een avond op een plein en spreek mensen van het land aan. Leer een paar woorden van de taal en neem niet meteen genoegen met de antwoorden van je reisleider. Houd altijd rekening met de mensen en gebeurtenissen die niet in overeenstemming zijn met het clichébeeld. De uitzondering op de regel is altijd interessant: de Rus die geheelonthouder is. De Amerikaanse Indiaan die directeur van een multinational werd. De Italiaan die niet van pasta houdt.

Inleven In de voorgaande oefening heb je al een aantal vragen geformuleerd. Je nieuwsgierigheid is je belangrijkste instrument. Vragen stellen is je eerste stap om in de wereld van je hoofdpersonage terecht te komen. Als je thema je echt ter harte gaat, dan gaat dat vanzelf. Maar maak er ook dan een bewuste gewoonte van.

HEEL VEEL VRAGEN STELLEN

Ongeacht de bron die je raadpleegt, stel jezelf vooral eindeloos veel vragen. Want de kwaliteit van je bron en je onderzoek staat of valt met de vragen die je jezelf stelt.

Hoe was het om op zo'n quadrille te dansen toen je vijftien was en voor het eerst mee mocht naar een bal? Hoe was het om in een koets door de stad te rijden? Welke geluiden hoorde je? Welke lichamelijke gewaarwordingen hoorden daarbij? Hoe was het als je als meisje ongesteld was en je in dat schommelende rijtuig zat? De vragen zijn eindeloos en leiden vaak tot nog meer vragen. Wees onverzadigbaar.

TWEEDEHANDSERVARINGEN AANVULLEN MET EIGEN ERVARING

Wat doe je als je een specifieke ervaring beschrijft die je zelf niet hebt meegemaakt? Van een bergwand in een ravijn vallen, parachutespringen boven de oceaan, een jaar in een grot in de Himalaya mediteren, heroïne spuiten; het zijn stuk voor stuk ervaringen die niet iedereen kent. In dat geval moet je je in hoge mate verlaten op de notities en verhalen van anderen.

Lees veel verschillende titels die over jouw onderwerp gaan, met – als het even kan – tegenstrijdige verslagen. En als je op het punt komt dat je de betreffende ervaring in eigen woorden wilt weergeven, zoek naar een vergelijkbare ervaring die je wel zelf hebt meegemaakt. Welke meer dagelijkse ervaring lijkt op de ervaring die je probeert weer te geven? Misschien heb je nooit parachute gesprongen, maar heb je wel boven op de Eiffeltoren gestaan. Je hebt hoogstwaarschijnlijk nooit op de maan gestaan, maar misschien ben je wel verdwaald in de bergen en heb je de verlatenheid geproefd temidden van een overweldigend landschap.

Gebruik die eigen indrukken om de ervaring zoveel mogelijk van binnen uit weer te geven.

De dood En laten we ook eens kijken naar de ervaring bij uitstek die niemand nog heeft kunnen navertellen, maar waar desondanks heel wat over is geschreven. Hoe beschrijf je het sterven van je hoofdpersonage? Wat zijn haar laatste gewaarwordingen? Welke zintuigen gaan het laatste uit? Wat zijn de laatste geluiden? Of is er enkel nog gevoel? Een gevoel van vallen? Zwaarder worden? Niemand die het weet of kan vertellen.

Wel zijn er ervaringen die waarschijnlijk in de buurt komen van doodgaan. In slaap vallen, bewusteloos raken. Onder invloed komen van een of andere drug. Of onder narcose gaan. Gebruik de ervaringen die je wel van binnen kent en beschrijf die, met een twist. Het gaat om de benadering. Des te dichter je de ervaring benadert en des te oorspronkelijker je twist, des te meer zul je je lezer overtuigen dat het zo gegaan is en niet anders.

Lees ook eens het boek *Dying to be me* van Anita Moorjani, over een bijna-doodervaring.

Historische roman Ook in een historische roman moet je je zien te verplaatsen in een leven dat voor een belangrijk deel niet het jouwe is. Dat deel moet je uit tweedehandsbronnen halen. Maar voor een deel ken je dat leven ook wel. Ook middeleeuwers moesten zich 's ochtends aankleden, als het koud en donker was. Ook Napoleon maakte zich zorgen. Ook Michelangelo was wel eens verliefd.

Zoek dus naar de ervaringen die elk mens gemeenschappelijk heeft, maar omkleed ze met de kenmerkende omstandigheden van die tijd.

Een tochtig vertrek met stro op de grond waar je middeleeuwer zijn broek en buis aantrekt. Waar staat hij mee te prutsen? Wat waren toen de sluitingen in kleding? Een koord? Een knoop? Of een balzaal waar Napoleon zich tijdens een dans druk maakt over de aanstaande opmars tegen de Russen. Wat voor verlichting is er in die balzaal? Op welke muziek wordt er gedanst? Welke gesprekken worden er om hem heen gevoerd? Hoe voelt het om een gala-uniform te dragen? In welke kroeg ontmoette Michelangelo voor het eerst zijn muze? Hoe was de eerste blikwisseling? Plaats jezelf in zijn of haar schoenen.

———

PRAKTISCHE TIPS

Blijf niet te lang hangen Onderzoek kan heerlijk zijn. Het is nog vrijblijvend. Het mag nog alle kanten uit met je verhaal. De wereld ligt nog voor je open. Maar pas op, dit is meteen ook de valkuil.

Vraag jezelf af en toe af hoelang je al bezig bent met verzamelen van gegevens. Ben je eigenlijk niet gewoon bang om te gaan schrijven? Om te vertrouwen op je eigen verbeeldingskracht? Want in hoeverre moet alles op ware feiten berusten? Er mag ook sprake zijn van eigen invulling, van eigen interpretatie. Sommige schrijvers blijven juist om die redenen in deze fase hangen. Want zogauw je keuzes maakt, begin je je verhaal vast te leggen en zit je vast aan de consequenties van je keuze.

Onderzoek al schrijvend Om op te warmen raden we je aan om al schrijvend aantekeningen te maken. Noteer de informatie die er voor je gevoel toe zou kunnen doen in je eigen taal. Vat samen in je eigen woorden en trek er je eigen conclusies bij. Denk al schrijvend na over wat je gevonden hebt.

Als je passages letterlijk overneemt, schrijf ze met de hand en laat zo de tekst goed tot je doordringen. Luister naar het ritme en de toon. Kijk of je het citaat ter plekke over kunt laten gaan in eigen tekst. Probeer er een vervolg aan te schrijven. Al is het maar een enkele zin.

Stel gerichte vragen Om niet te verdrinken in alle informatie moet je voor jezelf steeds weer opnieuw een vragenlijst opstellen. Je onderzoek is namelijk zo goed als de vragen die je formuleert. Enkel vrijblijvend rondspeuren op een bepaald gebied van interesse zal je niet verder helpen met het ontwikkelen van een verhaallijn. Je loopt zelfs het gevaar door de weidsheid van je informatie overspoeld te raken. Let daarom op of je vragen gaandeweg gerichter worden of van richting blijven veranderen.

Niet de hoeveelheid informatie is doorslaggevend voor de kwaliteit van je onderzoek, maar de vragen die je stelt. Gerichte vragen geven richting aan je onderzoek en aan je verhaal. Je vragen zullen veranderen, meer specifiek worden, naarmate je meer te weten komt over je verhaal en de omstandigheden van je personage. Des te concreter je vragen, des te gerichter de antwoorden zullen zijn die je vindt. En des te makkelijker het zal zijn om je informatie om te zetten in verhalende tekst.

Losschrijven Ook als je nog geen ideeën hebt voor concrete romanfragmenten is het een goed idee om elke dag, of elk moment dat je voor het schrijven wilt reserveren, los te schrijven met betrekking tot je roman. (Zie *Stap 1: beginnen met schrijven.*)

Schrijf voor jezelf over je roman, over je gedachten, invallen, vragen en problemen. Je zult merken dat je al schrijvend informatie verder verwerkt en dat

je in staat zult zijn een aantal knooppunten zelf op te lossen.

Afwisselend onderzoek doen en schrijven De verschillende fasen van onderzoek en schrijven staan hier beschreven alsof ze elkaar duidelijk opvolgen. In werkelijkheid zul je merken dat je, na wat onderzoek, als vanzelf aan het schrijven raakt. Schrijven is namelijk een belangrijke manier om informatie te verwerken.

Tegelijkertijd ben je misschien al wat eerste scènes aan het schrijven, waarna je op een zeker moment weer terug moet grijpen naar meer onderzoek, omdat je al schrijvend op nieuwe vragen bent gestuit. Onderzoek en schrijven grijpen in elkaar als de tanden van een ritssluiting. Merk die afwisseling op bij jezelf en luister ernaar.

———

ONDERZOEK OMZETTEN IN VERHAAL

Tijdens je vooronderzoek heb je al heel wat afgeschreven en misschien zitten er al fragmenten tussen die je voor je uiteindelijke boek kunt gebruiken. Maar dat was niet je opzet. Schrijven stond nog in dienst van het verzamelen en verwerken van allerlei gegevens.

Er komt een moment dat je voldoende informatie hebt verzameld. Misschien uit zich dat door een verzadigd gevoel. Of een gevoel dat je gebied te groot begint te worden en dat je je een beetje verliest in de veelheid van ideeën en mogelijkheden. Of je merkt dat er steeds vaker als vanzelf zinnen uit je pen rollen die scènes inluiden. Dat je een toon te pakken hebt. Dat zijn de tekenen dat je toe bent aan het schrijven van het eigenlijke verhaal. Dan is het tijd om je feiten op een rijtje te zetten en je verhaallijn af te gaan bakenen.

Maar hoe maak je nu gebruik van al dat materiaal? Als je het advies hebt opgevolgd om al schrijvend onderzoek te doen, dan beschik je al over een heleboel zelfgeschreven materiaal: aantekeningen, lijstjes, vragen en misschien al een paar zinnen die zich lenen voor een eerste scène. Maar sommige gegevens zijn droge, losse feiten en hebben een behoorlijke vertaalslag nodig om beeldend proza te worden; tekst waarbij je lezer echt iets gaat ervaren.

———

VAN CITAAT NAAR TEKST

Bijvoorbeeld, je hebt een uitspraak gevonden in een nagelaten brief die zich ervoor leent in de mond gelegd te worden van je hoofdpersonage:

> *'Ik heb het nu eenmaal niet op van die types die mooie woorden om zich heen strooien zoals een vrouw haar parfum verspreidt.'*

Een prachtige zin. Er spreekt al een zeker karakter uit dat aansluit bij hoe je je hoofdpersonage had voorgesteld. Door het tussen aanhalingstekens te zetten vormt het een begin van een dialoog. Of van een monoloog. Je broedt op de volgende zin. Want waar zit ze op het moment dat ze dit uitspreekt? Aan een tafel, denk je. Hoe zit ze daar? Met haar ellebogen op het blad. Op de rand van haar stoel? En hoe is haar gezichtsuitdrukking? En zegt ze dit tegen iemand? En wie is dat dan? En hoe reageert die dan weer? Terwijl je vragen stelt, verschijnen de beelden en kom je tot een eerste fragment, zomaar uit de losse pols:

> *'Ik heb het nu eenmaal niet op van die types die mooie woorden om zich heen strooien zoals een vrouw haar parfum verspreidt.' Ze houdt haar kopje met beide handen vast en plaatst haar ellebogen op het tafelblad. Haar lippen getuit, alsof ze een nieuwe slok wil nemen.*
> *'Je denkt toch niet dat hij het op jou gemunt had? Op jouw leeftijd, Louise.'*
> *Op haar wangen verschijnen blosjes. Het kant om haar polsen fladdert als ze haar kop neerzet op het schoteltje bij haar elleboog. Dan glimlacht ze. 'Wat denk je wel, zo'n snotaap…'*

Door jezelf vragen te stellen leidt een enkele gevonden zin op die manier al gauw tot een eerste beeldend fragment. Als antwoord op die vragen verschijnen vaak de eerste beelden op je netvlies. En met die beelden misschien ook wel de eerste gegevens waarvan je niet wist dat je ze in je had.

Een gestolen zin Soms ook kun je een dergelijke 'gestolen' zin als aanloop gebruiken om vanuit iemand anders zijn tekst in je eigen prozastroom terecht te komen. Kies daarvoor een zin uit je informatietekst, of schrijf een waarneming op die je te binnen schiet bij het bekijken van een beeld. Zet die bovenaan een nieuwe bladzijde en schrijf de eerste vervolgzin die in je opkomt.

Het is waarschijnlijk op deze manier dat Adriaan van Dis in de problemen kwam met zijn roman *In Afrika,* en van plagiaat werd beschuldigd. Vergeet dus aan het eind niet die 'gestolen' zin te deleten of om te vormen.

VAN CIJFERS NAAR BEELDEN

Iets anders is het als je enkel beschikt over droge feiten. In dat geval heb je meestal een extra tussenstap nodig. Stel, dat je de statistieken hebt gevonden van de aantallen Surinamers die in de jaren zeventig naar Nederland kwamen. Op Schiphol werden ze bij de douane in groepen ingedeeld, naar gelang de reden die ze opgaven voor hun bezoek: familiebezoek, baan, opleiding, vakantie en overige. Wie zaten er achter die cijfers? Je probeert het je voor te stellen.

Als tussenstap komt je een scène op het vliegveld voor ogen. Een rij mensen wacht achter de streep bij het douaneloket. Vrouwen met kinderen, bepakt en bezakt, alleenstaande jonge mannen. Een stelletje dat alleen oog heeft voor elkaar. Een ouder echtpaar met cameratas en een tas vol cadeautjes. Een hoop rumoer. Tassen die telkens weer een paar passen verder worden versleept. Kinderen die jengelen. Wie kies je uit in die groep? Op wie zoom je in? Die marronjongen met zijn glanzende ogen en die afrokam in zijn haar? Rechtstreeks uit zijn jungledorp? Of dat meisje dat aan de hand van haar moeder staat en met grote ogen om zich heen staat te kijken? Op dit moment kan een eerste scène in beweging komen:

> *'De moeder trekt aan haar arm en ze kijkt verstoord op. Maar meteen dwaalt haar blik weer af naar het stel dat in de rij naast haar staat. De man in het rode voetbalshirt heeft zijn arm om de nek van een jonge vrouw geslagen en trekt haar dichter naar zich toe. Ze probeert los te komen en geeft een plagende tik.*
> *Het meisje krijgt een por. 'Niet zo kijken.' Ze pruilt even. Dan bukt ze zich om de bruine koffer weer een paar meter achter zich aan te trekken. En om haar broertje bij de hand te nemen. Ze lacht naar hem. 'Straks, als we in Holland zijn krijg je zoveel spekkoek als je maar wilt.' Hij lacht terug. Zijn tanden zijn wit als de binnenkant van een klappernoot.'*

VAN ANONIEM NAAR PERSOONLIJK

In vrachtbrieven uit 1890 heb je de laadlijst van een binnenvaartschip gevonden. Op 16 november vertrok het schip met een lading aan boord van een kuub hout en twee kuub turf. Het schip voer heen en weer tussen Dedemsvaart en Amsterdam met aan boord de schipper en zijn hoogzwangere vrouw.

Een tussenstap Om deze feiten om te zetten in een eerste beeld van de omstandigheden heb je een tussenstap nodig. Misschien moet je eerst eens op zo'n binnenvaartschip gaan kijken. Of eens meevaren op een tocht. Er gaat geheid een wereld voor je open. Als je dat gedaan hebt, dan kun je je de omstandigheden beter voorstellen.

De roef met weinig meer ruimte dan voor twee personen. De hoogzwangere vrouw die zich zittend of gebukt door de roef moest bewegen. De schipper achter de roef buiten aan het roer, de deurtjes halfopen om hem koffie aan te kunnen reiken. De geur van turf in het benauwde roefje, vermengd met de geur van benzine, koffie en waarschijnlijk zweet en klamme kleren. Door het kabaal van de motor kunnen ze elkaar nauwelijks verstaan. De raampjes zijn klein. De vrouw moet zich vanuit haar zittende positie strekken om te zien waar ze zijn aangekomen. Bij gebrek aan geld voor een knecht of een paard, of als het een zuinige schipper betrof, was het vaak de vrouw die het schip door een kanaal moest trekken. Door op de kant te lopen met de jaaglijn over haar schouder.

Verpersoonlijk de gegevens Met deze kennis ontstaat er al gauw beweging in de scène. De

vrouw heeft last van haar dikke buik. Je geeft haar een naam: Ilse. Ilse is traag. De schipper is geen invoelende man en is ongeduldig met haar traagheid. Of hij is juist een hele zachtaardige man. Ze naderen de haven van Zwolle. Een scène ontstaat, waarbij Ilse zich afvraagt hoe ze in godsnaam nog de kant op komt en het schip door het kanaal getrokken krijgt:

> *'Ze steekt haar hoofd door het roefdeurtje. Hij kijkt haar even aan. Zijn gezicht verweerd. Zijn adem in wolkjes omhoog. (Het was november weet je nog?) De havenmeester op de kant roept iets. Even worden de kraaienpootjes om zijn ogen dieper. Dan knikt hij naar Ilse. Hij zwaait naar de havenmeester, geeft haar een hand om het nauwe trapje op te komen en stapt opzij. Ze grijpt zich vast aan het roer en hijst zich omhoog tot ze op de achterplecht staat. Met haar heup tegen het roer kijkt ze toe hoe haar man op de kade klimt, de jaaglijn over zijn schouder legt en begint te lopen. Het schip komt langzaam in beweging, terwijl ze bijstuurt. Precies tussen de oevers door van het smalle kanaal. Haar oog op een punt ergens in het midden.'*

HET GEHEIM VAN BEELDEND PROZA

Als je goed kijkt naar de voorbeelden dan zie je dat je een tussenstap nodig hebt om van droog feit naar fictie te komen. In die tussenstap benoem je voor jezelf welke eerste beelden je te binnen schieten en wat er aan de hand kan zijn. Daarmee zoom je in op een van de vele mogelijkheden en begrens je je verhaal. De omstandigheden worden specifiek, het beeld kan in beweging komen en de eerste scène kan ontstaan. Nu moet die scène nog omgezet worden in beeldend proza. Proza dat de ervaring overbrengt in geur, kleur en geluid. Die laatste stap noemen we 'tonen'.

Via benoemen naar tonen In *Stap 2: waarnemen en beschrijven* hebben we het gehad over het verschil tussen tonen en benoemen. Tonen is het beschrijven van een handeling of omstandigheden aan de hand van concreet waarneembare feiten. Benoemen gaat veel korter door de bocht. Je slaat de zintuiglijke waarnemingen over en presenteert enkel de eindconclusie aan je lezer. Om het voorgaande voorbeeld nog maar eens te nemen:

In plaats van:

> *'De vrouw van de binnenvaart schipper is hoogzwanger als ze de haven van Zwolle naderen.'*

Schrijf je:

> *'Ilse streek met haar rechterhand over de bolling onder haar rokken en keek door het roefdeurtje omhoog naar haar echtgenoot aan het roer. Ze zuchtte. 'Moet ik al komen?'*

In feite hebben we in bovenstaande voorbeelden een ontwikkeling gemaakt van de droge, benoemende feiten naar tekst die steeds iets tonender, iets beeldender wordt.

Waar je bij de tussenstap voor jezelf de eerste omstandigheden en beelden benoemde die je voor je ziet, naar aanleiding van de droge feiten, verandert je tekst bij de volgende eerste scène in concrete handelingen en concreet waarneembare details. Pas als het beeld gaat lopen, ontstaat een meer tonende tekst. Een tekst die de lezer laat zien wat er aan de hand is, in plaats van dat hem simpelweg wordt meegedeeld wat er gaande is.

Nu dienen de meeste informatieve teksten zich in een benoemende stijl aan. De zinnen zijn vaak puur feitelijk en bevatten weinig beeld. Bijvoorbeeld:

> *'Metaal moet precies de juiste hitte hebben om het te kunnen smeden.'*

Voor de lezer bevat deze zin geen enkele spanningswaarde. Het is enkel een mededeling. Wat er gebeurt wordt niet in beelden getoond, maar slechts benoemd. Om deze mededeling om te zetten in een beeldende, verhalende tekst moet je als schrijver een grote vertaalslag gaan maken. Je moet benoemende tekst omzetten in tonende tekst. Bijvoorbeeld:

> *'Warner veegde het zweet af aan zijn leren voorschoot. Hij legde zijn vuist om de hamer en keek naar het gloeiende metaal tot het de kleur*

had van zonlicht dat door ivoor schijnt. Toen hief hij zijn arm en liet zijn hamer neerdalen op het ijzer. Vonken spatten op en de slagen ketsten galmend door de donkere smederij. Zijn onderarmen roken naar verschroeid haar.'

Om tot pakkend, beeldend proza te komen moet je eigenlijk een truc toepassen. Eerst is dat behoorlijk wennen. Maar naarmate je het meer toepast, zul je steeds beter het onderscheid tussen benoemend en tonend proza gaan zien.

Omgekeerde volgorde Als waarnemer onderga je de wereld via je zintuigen en kom je vervolgens tot een slotsom omtrent hetgeen je waargenomen hebt. Je krijgt de werkelijkheid tot je in talloze kleine en grotere lichamelijke gewaarwordingen: beeld, geluid, geur, tast- en smaakgewaarwordingen die je bliksemsnel omzet in allerlei conclusies omtrent die werkelijkheid. Hier is een ruzie aan de gang. Daar staan mensen te wachten tot ze aan beurt zijn voor een half brood. Die man is verdrietig et cetera.

Als beginnend schrijver heb je de neiging om je lezer de conclusie aan het eind van de reeks waarnemingen te geven. Maar deze eindconclusies bevatten geen enkele spanning en weinig beeldend vermogen.

Om een goed schrijver te worden moet je als het ware leren de omgekeerde weg te bewandelen. Je begint bij de eindconclusie en vertaalt die terug naar de verschillende zintuiglijke gewaarwordingen die aan die conclusie ten grondslag lagen. Je moet dus opnieuw bij jezelf de gewaarwordingen achterhalen die voorafgingen aan je eindconclusie. Als je dan vervolgens die gewaarwordingen aan je lezer voorschotelt, dan stel je hem in staat om het, als het ware, aan den lijve mee te maken. Er valt van alles voor hem te ervaren, want je spreekt zijn zintuigen aan. En daarmee trek je hem onweerstaanbaarder en overtuigender je verhaal binnen dan als je hem enkel de droge constatering aan het eind voorschotelt.

Nog meer inspiratie en schrijftips krijg je via de audio-schrijftraining van *Stap 7: onderzoek doen voor je boek*. Deze vind je op de USB-stick. Het mp3-bestand kun je beluisteren via je computer en iedere mp3-speler. Tip: beluister de schrijftraining voordat je aan de schrijfopdrachten begint.

De schrijfopdrachten van *Stap 7* vind je in het werkboek vanaf pagina 152.

Veel plezier met het schrijven van jouw boek!

Notities